

Национален институт на правосъдието
"Повишаване капацитета на съдебната система и обучение по Европейската
конвенция за защита правата на човека и основните свободи в Националния
институт на правосъдието"
Договор № 93-00-42/20.02.2013 НФМ 2009-2014

ДЕЛО SVINARENKO И SLYADNEV СРЕЩУ РУСИЯ , жалби №№ 32541/08 и 43441/08

Решение на Голямата камера от 17 юли 2014 г.

чл.3 - забрана за унижително отношение - нарушение

Излагането на подсъдим в клетка в съдебната зала пред очите на обществеността накърнява репутацията му и е в състояние да породи у него чувство на унижение, безпомощност, страх, безпокойство и малоченност. То засяга и принципа за презумпцията за невинност при наказателните производства като един от елементите на справедливия процес.

Делото е образувано по две жалби (№№ 32541/08 и 43441/08) срещу Руската федерация. Жалбоподателите твърдят по-специално, че държането им в „метална клетка“ в съдебна зала представлява унижително отношение, което се забранява от член 3 от Конвенцията. Първо отделение на Съда се произнася с решение, като единодушно се произнася, че е налице нарушения на член 3.

ФАКТИТЕ

Следственият отдел на Далечноизточния федерален окръг към Следствения комитет на Министерството на вътрешните работи образува няколко наказателни производства срещу г-н Grishin. Г-н Svinarenko е обвинен в грабеж, придружен с употреба на сила, като член на банда, ръководена от г-н Grishin, както и в незаконно придобиване, съхраняване, превозване и носене на боеприпаси.

Г-н Slyadnev е обвинен в основаване на въоръжена банда под ръководството на г-н Grishin и участие в нападенията на бандата срещу граждани в периода от октомври 2001 г. до септември 2002 г. ; грабеж през октомври 2001 г. на г-н V.B., директор на частно дружество за рафиниране на злато, с употреба на оръжие и сила, застрашаващо живота и здравето, и заплахи за употреба на сила от организирана група с цел присвояване на чужда собственост със значителна стойност; незаконно съхраняване и превозване на благородни метали (промишлено злато, за което се твърди, че е присвоено от г-н V.B.) със значителна стойност от организирана група; изнудване (на г-н V.B.) през октомври 2001 г. с цел получаване на право на собственост със заплаха за употреба на сила от организирана група ; грабеж на г-н Я.Б през октомври 2001 г. с употреба на оръжия и сила, застрашаващо живота и здравето, и заплаха за употреба на сила от група лица съгласно предумишлен план чрез незаконно проникване в жилище с цел присвояване на чужда собственост със значителна стойност и незаконно придобиване, съхраняване, прехвърляне, превозване и носене на огнестрелни оръжия от организирана група през октомври 2001 г.

Съдебно производство

Първи съдебен процес

На 29 юни 2004 г. Магаданският областен съд постановява решение, с което оправдава подсъдимите.

На 7 декември 2004 г. Върховният съд на Руската федерация разглежда делото на втора инстанция и отменя решението на първоинстанционния съд на основание, наред с останалото, че някои съдебни заседатели са укрили информация за криминалните досиета на членове на семействата си, въпреки че са били задължени да оповестят тази информация на страните и на съда към момента на избирането им, както и на основание, че председателят на състава е пропуснал да обобщи всички доказателства в указанията си до съдебните заседатели, и по-специално показанията на потърпевшите и свидетелите. Върховният съд връща делото на Магаданския областен съд за ново разглеждане.

Втори съдебен процес

На 6 декември 2005 г. Областният съд разпорежда жалбоподателите и другите двама обвиняеми да бъдат задържани под стража. Съдът посочва предишните присъди на жалбоподателите, обвиненията за тежки престъпления срещу тях, както и факта, че по време на предварителното разследване и текущия съдебен процес някои от потърпевшите и свидетелите са изразили опасения от противозаконно поведение на обвиняемите. В решението си съдът не излага никакви подробности относно споменатите опасения, нито посочва имената на въпросните обвиняеми. Заповедта за задържане е обжалвана от жалбоподателите, но жалбата им е отхвърлена от Върховния съд на Руската федерация.

Върховният съд отбелязва, че един от потърпевшите, г-н Ya.B., е помолил делото да се гледа без негово участие, тъй като се страхува да дава показания в открито заседание. Според Върховния съд този страх представлява достатъчно основание да се счита, че обвиняемите не са изпълнили условието да не възпрепятстват производството, за да могат да останат на свобода при вече наложеното задължение да не напускат мястото си на пребиваване. Впоследствие мярката задържане под стража на жалбоподателите е продължена по сходни съображения.

На 5 декември 2006 г. след разглеждане на правните въпроси на проведените през ноември и декември заседания, Областният съд се произнася с решение. Първият жалбоподател е оправдан и е признато правото му на реабилитация. Вторият жалбоподател е осъден за изнудване (срещу г-н V.B.) и за самоуправство с употреба на сила (срещу г-н Ya.B.) и му е наложено наказание седем години лишаване от свобода (при което се взема предвид и присъдата му от 2001 г., по която се отменя условното му наказание). По останалите обвинения е оправдан. Наредено е задържането му под стража да продължи до влизането в сила на съдебното решение.

На 6 юни 2007 г. Върховният съд разглежда жалбите срещу решението, внесени от един от съобвиняемите, един от потърпевшите и прокуратурата. Той се произнася, че обвиняемите и техните адвокати са нарушили правилата относно наказателните производства, като са злоупотребили с правата си и по-специално като в присъствието на съдебни заседатели и въпреки предупрежденията на председателстващия съдия са обсъждали въпроси извън правомощията на съдебните заседатели. Освен това са правили забележки, които не се отнасят до въпросите, които следва да бъдат решени от

съдебните заседатели, с цел да дискредитират доказателствата срещу себе си, като по този начин създадат негативно впечатление за потърпевшите и председателстващия съдия и положително впечатление за себе си. Според Върховния съд това е повлияло незаконосъобразно върху произнесената от съдебните заседатели присъда. Освен това се отбелязва, че произнесената от съдебните заседатели присъда не е напълно ясна, тъй като отговорите на някои от поставените им въпроси са противоречиви. Върховният съд отменя решението и връща делото на Областния съд за ново разглеждане. Освен това разпорежда вторият жалбоподател да остане в ареста.

През август 2007 г. първият жалбоподател е задържан под стража в рамките на наказателно производство, образувано срещу него по подозрение за изнудване, извършено през 2002 г.

Трети съдебен процес

На 7 март 2009 г. съдебните заседатели произнасят присъда „невинен“ за първия жалбоподател. Те намират втория жалбоподател за виновен по обвинението за самоуправство и невинен по останалите обвинения.

На 12 март 2009 г. Областният съд разпорежда освобождаването на втория жалбоподател, като му налага задължение да не напуска мястото си на пребиваване и да спазва законосъобразно поведение.

На 19 март 2009 г. той постановява решение, с което оправдава първия жалбоподател и се произнася по отношение на втория жалбоподател, че на 11 октомври 2001 г. той заедно с г-н Grishin и г-н N.G. (срещу когото наказателното производство е прекратено поради неговата смърт) са поискали от г-н Ya.B. да върне дължимата сума в размер на 100 000 руски рубли (RUB); след отказа на г-н Ya.B. г-н Grishin и г-н N.G. са му нанесли побой; вторият жалбоподател е нанесъл побой на г-н S.K., който е бил очевидец на побоя, нанесен на г-н Ya.B.; след това те завеждат г-н Ya.B. в дома му и г-н Grishin взема парична сума от него в размер на RUB 247 000.

На 23 юли 2009 г. Върховният съд отхвърля жалба от съобвиняемите и от прокуратурата и потвърждава решението на първоинстанционния съд.

Условия в съдебната зала

По време на задържането под стража жалбоподателите са водени под полицейска охрана от следствения арест до Магаданския областен съд. По време на съдебните заседания са седели на скамейка, оградена от четири страни с метални пръти с диаметър 10 милиметра. Ограждението е било с дължина 255 сантиметра, ширина 150 сантиметра и височина 225 сантиметра, за таван е била поставена стоманена мрежа, а вратата също е била изработена от метални пръти. Отстоянието между металните пръти е било 19 сантиметра.

Въоръжена полицейска охрана е стояла до ограденото с решетка място. По всяко време по двама полицейски служители са охранявали всеки задържан – общо осем полицейски служители по време на първия и втория съдебен процес и шест полицейски служители за жалбоподателите и един от съобвиняемите по време на третия съдебен процес.

Метални клетки в съдебните зали

Циркулярно писмо на Министерството на правосъдието, Върховния съд и Министерството на вътрешните работи

Необнародвано циркулярно писмо от 3 февруари 1993 г., издадено съвместно от Министерството на правосъдието на Руската федерация (№ 5-63-96), Върховния съд на Руската федерация (№ 11-нк/7) и Министерството на вътрешните работи на Руската федерация (№ 1/483), съдържа „предложения за създаване на подходящи условия за гледане на наказателни дела от съдилищата и за безопасността на участниците в съдебните процеси и на охранителите от вътрешните войски и полицейската охрана при изпълнение на служебните им задължения“. В него на председателите на съдилища с обща компетентност са дадени указания „до 1 януари 1994 г. да обезпечат всички съдебни зали със специални стационарно монтирани метални прегради, отделящи обвиняемите по наказателни дела от съдийската скамейка и посетителите, присъстващи на заседанието“. Освен това с него се дават указания на служителите, придружаващи затворници, да поставят зад тази „преграда“ всеки обвиняем, който е бил задържан под стража в ареста.

РЕЛЕВАНТНИ МЕЖДУНАРОДНИ МАТЕРИАЛИ И ПРАКТИКА

Комитет по правата на човека към ООН

На заседанието си на 20 март 2014 г. след разглеждане на съобщение № 1405/2005, внесено от Mikhail Pustovoit срещу Украйна, Комитетът по човешките права към ООН приема становище, че поставянето на г-н Pustovoit в метална клетка по време на публичния му процес с ръце, оковани в белезници зад гърба му, съставлява нарушение на член 7 от Международния пакт за гражданските и политическите права, разглеждан самостоятелно, поради унизителното отношение спрямо него и във връзка с член 14, параграф 1 от Пакта поради унизителното отношение, което накърнява справедливостта на неговия процес.

Минималните стандартни правила на ООН за отношението към лишени от свобода лица

Минималните стандартни правила за отношението към лишени от свобода лица, приети от проведения през 1955 г. първи конгрес на ООН относно предотвратяването на престъпността и отношението към закононарушителите и одобрени от Икономическия и социален съвет с резолюции 663 С (XXIV) от 31 юли 1957 г. и 2076 (LXII) от 13 май 1977 г., включват следния ръководен принцип относно средствата за задържане:

„33. Средствата за задържане, като белезници, вериги, окови и усмирителни ризи, никога не трябва да се използват с наказателна цел. Освен това вериги или окови не могат да се използват за задържане. Не могат да се използват други средства за задържане с изключение на следните обстоятелства:

а) Като предпазна мярка срещу бягство при прехвърляне, при условие че бъдат свалени, когато лишено от свобода лице се явява пред съдебен или административен орган;

ПРАВОТО

1. Съдът се е произнасял многократно, че член 3 от Конвенцията е израз на една от най-основните ценности на демократичното общество. Той забранява в абсолютен смисъл изтезанията, нечовешкото или унижително отношение или наказание независимо от обстоятелствата и поведението на потърпевшия.

2. Отношението се счита за „унижително“ по смисъла на член 3, когато унижава или опозорява лице чрез показване на неуважение или принижаване на неговото човешко достойнство или когато поражда чувство на страх, безпокойство или малоценност, способно да пречупи лицето психически и физически.

3. За да може отношението да бъде окачествено като „унижително“, причиненото страдание или унижение трябва във всеки случай да надхвърля неизбежното страдание или унижение, съпътстващи дадена форма на законосъобразно третиране. Мерките, с които лице се лишава от свобода, често са съпътствани от такова страдание или унижение. При все това не може да се твърди, че изпълнението на мярката за неотклонение задържане под стража само по себе си представлява проблем с оглед на член 3. Въпреки това по силата на тази разпоредба държавата трябва да гарантира, че лицето е задържано под стража при условия, които са съвместими със зачитането на неговото човешко достойнство, и че начинът и методът на изпълнението на мярката не го подлагат на напрежение или мъки, чиято сила надвишава неизбежното равнище на страдание, присъщо на задържането под стража.

4. Що се отнася до мерките на задържане, като поставяне на белезници, те обикновено не пораждат проблем с оглед на член 3 от Конвенцията, когато се използват във връзка със законен арест или задържане под стража и не изискват употреба на сила или публичност, надвишаващи считаното за разумно необходимо при дадените обстоятелства. В това отношение е важно например дали е основателно да се очаква, че лицето ще окаже съпротива при арест, ще се опита да се укрие или да нанесе телесни повреди или щети или ще укрие доказателства

5. През последните няколко години Съдът гледа няколко дела относно употребата на метални клетки в съдебни зали с оглед на член 3 (дело *Ramishvili u Kokhreidze*, точка 102, по дело *Ashot Harutyunyan*, точки 128-129 и по дело *Piruzyan*, точки 73-74).. Съдът се е произнесъл, че въпросното отношение е „строго“ и „унижително“. Той преценява дали подобно отношение е можело да се оправдае със съображения за сигурност с оглед на обстоятелствата по дадено дело, като личността на жалбоподателя, естеството на закононарушенията, за които са му повдигнати обвинения, въпреки че този фактор сам по себе си не се счита за достатъчно основание, поведението му или други доказателства относно риска за безопасността в съдебната зала или риска от укриване на обвиняемия. Освен това той взема предвид допълнителни фактори, като присъствието на обществеността и медийното отразяване на производството

6. Именно неоснователната или „прекомерна“ употреба на такава мярка за задържане при конкретни обстоятелства кара Съда да се произнесе по горепосочените дела, че поставянето в метална клетка в съдебната зала представлява унижително отношение. По едно от делата обаче Съдът се произнася с мнозинство, че не е налице нарушение на член 3 (*Titarenko*, точки 58–64).

7. Съставът на Съда следва подхода, възприет в горепосочените дела (вж. точка 119 по-горе). Тъй като не открива доказателства, които да дадат сериозно основание за опасенията, че жалбоподателите ще представляват заплаха за реда и сигурността в съдебната зала, че ще представляват заплаха за употреба на сила или ще се укрият или че е налице риск за собствената им безопасност, той се произнася, че поставянето им в метална клетка в съдебната зала е неоснователно и следователно представлява унижително отношение.

Оценка на големия състав

8. ...Съдът посочва, че делото на жалбоподателите е гледано от съд, съставен от дванадесет съдебни заседатели с присъствието на двама допълнителни заместник-заседатели и председателстващ съдия. Освен това той отбелязва присъствието на други участници в съдебната зала по време на производството, включително голям брой свидетели – над седемдесет души дават свидетелски показания на процеса – и кандидат-заседатели, които се явяват пред съда, за да бъде сформирани състав от съдебни заседатели. Той счита, че излагането на жалбоподателите в клетка пред очите на обществеността сигурно е накърнило репутацията им и е породило у тях чувство на унижение, безпомощност, страх, безпокойство и малоценност.

9. В допълнение фактът, че оспорваното отношение е упражнено в съдебната зала в рамките на съдебния процес на жалбоподателите, засяга принципа за презумпцията за невинност при наказателните производства като един от елементите на справедливия процес и важноста да се създаде впечатление за справедливо правораздаване. Заложено е доверието, което съдилищата в демократичното общество трябва да вдъхват на обществеността и най-вече на обвиняемите, доколкото става въпрос за наказателните производства.

10. Съдът е на мнение, че жалбоподателите със сигурност са изпитвали основателен страх, че излагането им в клетка по време на съдебните заседания по тяхното дело е щяло да създаде у съдиите, които е трябвало да вземат решение по въпросите, свързани с носената от тях наказателна отговорност и свободата им, отрицателно впечатление за тях като за хора, представляващи заплаха до степен, изискваща такава крайна мярка на физическо задържане, като по този начин е накърнена презумпцията за невинност. Това сигурно е породило безпокойство и силно напрежение у тях предвид сериозността на онова, което е можело да загубят във въпросното производство.

11. На последно място, Съдът не намира убедителни доводи в полза на тезата, че при днешните условия държането на обвиняем в клетка по време на съдебен процес е необходимо средство за физическото му задържане с цел предотвратяване на бягство, справяне с нарушаващо реда или агресивно поведение или защита на обвиняемия от външна агресия. Следователно, продължаващото му практикуване едва ли може да се тълкува като друго освен средство за унижаване и опозоряване на лицето, поставено в клетката. По този начин наяве излиза целта на лицето, държано в клетката по време на процеса, да бъде унижено и опозорено.

12. На този фон Съдът счита, че държането на жалбоподателите в клетка в съдебната зала по време на техния процес ги е подложило на неминуемо напрежение, чиято сила надвишава неизбежното страдание, присъщо на задържането им под стража

по време на явяването им в съда, и че оспорваното отношение е достигнало минималното равнище на суровост, като така попада в приложното поле на член 3.

13. Съдът не счита, че използването на клетки може въобще да бъде оправдано по член 3 в този контекст – теза, която Правителството се опитва да докаже в изложените от него доводи във връзка твърдяна заплахата за сигурността. По този последен въпрос, във всички случаи Съдът не приема, че такава заплахата е била подкрепена с доказателства. Той посочва, че Магаданският областен съд в нито един момент не е направил преценка дали физическото задържане на жалбоподателите въобще е било необходимо по време на съдебните заседания. Освен това не са изложени никакви основания за държането на жалбоподателите в клетка. Такива основания не се откриват и в съдебните нареждания за задържане под стража, обратно на твърденията на Правителството, че жалбоподателите са представлявали заплахата за свидетелите и че именно тази заплахата е била основанието за задържането им под стража. (...) Не може основателно да се счита и че доводите на Правителството в тази връзка са подкрепени от обвиненията, че жалбоподателите са извършвали престъпления с употреба на сила в миналото, от техните предишни осъдителни присъди – някои от които с условно наказание – постановени шест или повече години преди въпросния процес, или от последващата осъдителна присъда на първия жалбоподател. Що се отнася до отрицателните характеристики, на които се позовава Правителството, те не навеждат на мисълта, че личността на жалбоподателите изисква физическото им задържане по време на процеса; а вторият жалбоподател е получил и положителна характеристика от управата на следствения арест и на затвора.

138. (...) Следователно, той е на мнение, че държането на лице в метална клетка по време на съдебен процес представлява само по себе си обида за човешкото достойнство в нарушение на член 3 – предвид обективно унижителното естество на тази мярка в разрез с нормите на цивилизованото поведение, които са белег за демократично общество.

139. Следователно, държането на жалбоподателите в метална клетка в съдебната зала представлява забранено от член 3 унижително отношение. Вследствие от това е налице нарушение на посочената разпоредба.